

Lapin metsätalouden kaaresta

Metsäylioppilaiden Pohjois-Suomen
kurssilla 2008

Värriön tutkimusasemalla 20.8.2008

Veli Pohjonen

Tukki on Lapin metsätalouden keskiössä

Kuva teoksesta Paasilinna 2003. Sadan vuoden savotta.

Kemijoki elämänlankana

- Lapin talouselämä sykki Kemijoen vuotuisessa syklissä aina 1900-luvun loppupuolelle asti
- Ei ollut teitä: Kemijoki oli Lapin valtatie ykkönen
- Metsätalous, kaikissa monimuodoissaan kehittyi Kemijoen ja sen sivuhaarojen maantieteeseen

Alussa oli riista ja kala - ja poro

- 1700-luvulle asti "metsätalous" oli vain erätaloutta, riistan ja kalan ympärillä.
- Sekin perustui Kemijokeen kulkuväylänä.
- Jokiväylien varressa oli asutusta, väylien väliset, koskemattomat metsät olivat asumatonta **kairaa**.
- Porotalous oli alunperin saamelaisten elinkeino. Saamelaiset ja poronhoito vetäytyivät pohjoisemmaksi jokivarsien asutuksen myötä; myöhemmin poronhoitoa alkoivat harjoittaa myös "ei-saamelaiset".
- Nykyinen metsätalouden ja porotalouden yhteisharjoittaminen muotoutui jo varhain

Tervatalouden aika

- Pohjanmaan tervatalouden aikaa oli 100 vuotta, noin 1730-1830.
- Tervatalous syntyi niin yllättäen, että tutkimus ei ehtinyt mukaan; kestävän talouden rajoja ei ehditty määrittää. Seurauksena oli nykyään kehitysmaatyyppinen metsien "hävitys".
- Tervatalous ei kuitenkaan ehtinyt laajassa mitassa Kemijoen vesistöalueelle
- Metsät säilyivät; niitä kulutti vain tuli

Sahateollisuus jokien suistoihin

- Ensimmäinen, Hiedastinojan saha Iijoen suistoon 1760-luvulla; perustamassa lin kirkkoherra Daniel Idman
- Varsinaisesti sahaus alkoi 1860-luvulla: Laitakari ja **Karihaara** Kemissä, Röyttä Torniossa
- Karihaaran sahan perustivat norjalaiset, omistus siirtyi sittemmin Oulun kauppahuoneille; syntyi Kemi-yhtiö (1893)

Lapin leivän isä 100 vuotta

- Lapin metsäteollisuuden ja –talouden historia on paljolti Kemi-yhtiön historiaa.
- Keskeiset tekijät olivat Kemijokivarren ja kairojen hakkaamattomat metsät, uittoväylänä toimiva joki, ja sahatavaraan perustuvan, joen suistoon rakennetun vientimetsäteollisuuden alati koheneva maailmankauppa
- Sellu ja paperi tulivat mukaan "aputoimialana" (1919)
- Kemi-yhtiö fuusioitiin Metsä-Botniaan 1991.

Sahaus ja mekaaninen metsäteollisuus keskiössä

- Pohjois-Suomen – ja koko Suomenkin – metsäteollisuuden tervatalouden jälkeisen ajan keskiössä on ollut tukki ja sahaus.
- Tukin sahauksesta syntyy noin puolet (kehitysmaissa 70 %) sivutuotetta: kuorta, purua, pintaa, losoja, rimoja, hukkapaloja, kilpukoita, jotka ovat aina olleet sahateollisuuden päänvaiva, jopa riesa.

Eroon rimahelvetistä

- Kemi-yhtiössä sahaus synnytti "rimahelvetin". Aluksi pintoja eli rimoja upotettiin satamalaitureiksi. Laitakarin saari muotoiltiin rimoilla suorakaiteeksi. Kemin kaupungissa on vieläkin laiturit nimeltään Rimamöljä ja Möllerinmöljä (Kemiyhtiön toimitusjohtaja Herman Möller 1923-1932).
- Hukkapaloista tehtiin myös hiiltä. Vähähaaran itärannalla, Karihaaran sahansaarta vastapäätä on Hiilimön venelaituri.
- Vasta selluteollisuus ratkaisi rimahelvetin ongelman. Sellu alkoi sulfiittina (1919), mutta muuntui myöhemmin ympäristösyistä sulfaattiselluksi.

Sellu ja paperi ottivat pääosan

- 1950-luvun jälkipuolisko oli sellun ja paperin aikaa. Ne ottivat pääosan Kemi-yhtiössä, ja muuallakin Suomessa.
- Kemijärvelle rakennettiin Koillis-Lapin selluloosatehdas 1965 – **mutta ei sahaa**
- Syntyi sahateollisuuden koillinen markkina-aukko, jonka Kuusamon Pölkky Oy täytti. Pölkyn nousun käännekohta on Kemijoen uiton loppuminen 1991.

Kaaren pää 2000-luvulla

- 2000-luvulla "aputoimialoilla" sellulla ja paperilla menee Pohjois-Suomessa huonosti, mutta "sydäntoimialalla" sahateollisuudella edelleen hyvin – ainakin jos poistaa tarkastelusta lyhytaikaiset suhdanteet. Onko kyse pysyvästä ilmiöstä?
- Olisiko sahateollisuudelle löydettävä uusi "aputoimiala", joka jalostaa rimat, losot, kilpukat ja purut vaikkapa biodieseliksi? Mitä muuta bioenergian alalla?

Viitteitä

Kemi-yhtiön ja Lapin (ja koko Suomenkin) metsätalouden historiasta:

- Virtanen, S. 1993. Lapin leivän isä 100 vuotta. Kemi-yhtiön historia. Gummerus. Jyväskylä. 517 s. ISBN 952-90-4372-4.
- Paasilinna, A. 2003. Sadan vuoden savotta. WSOY. Helsinki. 174 s. ISBN 951-0-28225-1.

Värriötuntureiden ja Kemijoen lähteiden varhishistoriasta:

- <http://www.mm.helsinki.fi/varrio/online/notes/notes12/Notes12.htm>